

УКРАЇНСЬКІ ТЕАТРИ ПАНАСА КАРАБІНЕВИЧА

(20—30 РОКИ XX СТОЛІТТЯ)

Сучасний дослідник історії українського театру Валерій Гайдабура, який ввів у науковий обіг низку „заборонених“ у минулому документів, повернув українській культурі ряд несправедливо замовчуваних у радянські часи імен, без фальшивого пафосу пише: „Йосип Стадник, Микола Комаровський, Опанас Карабінович, Богдан Сарамга, Іван Когутяк — славні імена митців, котрі в різні лихі часи боронили західноукраїнський театр від знищення“¹. Кожен із цих визначних діячів виконував покладену на нього місію, зайнявши свою нішу в театральному процесі. Найменше відомо, мабуть, про Панаса Карабіновича, адже і він сам дуже неохоче — особливо після відбутого несправедливого ув'язнення у радянських таборах — розповідав про свою театральну-організаторську діяльність за часів міжвоєнної Польщі...

Антрепренер, актор, режисер, видатний адміністратор та організатор театральної справи Панас Карабінович народився 18 (30) січня 1897 р.* у с. Серебринці (тепер Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.). У 1913—1915 рр. навчався у духовній семінарії м. Кам'янця-Подільського. Під час Першої світової війни (1915—1916) „вольноопределяючимся“ воював у російській армії, важкопораненим його демобілізували.

Професійну театральну діяльність Карабінович розпочав 1919 р. на адміністративній посаді у Державному театрі Української Народної Республіки (УНР) під керівництвом М. Садовського в Кам'янці-Подільському². Цей факт подавали у викривленому трактуванні: нібито П. Карабінович працював у театрі М. Садовського ще в Києві.

Після поразки УНР і відступу на територію відновленої II Речі Посполитої восени 1920 р. низка акторів театру М. Садовського та інших мандрівних труп переїхала до Галичини. З листопада 1920 р. П. Карабінович перебував у таборі розміщених цивільних осіб біля м. Ченстохови (Польща). „Приміщенням для цивільних збігців з України [...] служив табір „Страдом“ біля Ченсто-

хови. Умови життя у цьому страдомському таборі були дуже тяжкі — між іншим, мешканці бараків терпіли від холоду. Все ж і там українські емігранти дбали про задоволення своїх культурних потреб“³. Сучасник згадував: „Але швидко потім (у 1921 р.— *Р. Л.*) зорганізувалася театральна дружина під проводом п. Кречета — старшини Кінного полку Чорних Запорозжців, талановитого артиста і режисера. В склад тієї дружини входили члени колишніх прифронтових театрів [...] Панаса Карабіновича і того ж Кречета“⁴.

Панас Карабінович. 1939 р.
Фрагмент фото

Як тільки трапилася нагода вирватися з табору, Карабінович переїхав у Галичину, вочевидь, до мандрівного Українського театру Івана Когутяка у Станіславові (тепер — Івано-Франківськ). У цьому колективі з серпня 1920 р. працювала і частина акторів колишнього Державного театру УНР, який був змушений покинути м. Кам'янець-Подільський, а серед них — і Люся Барвінок⁵, дружина Карабіновича. Принаймні з 1921 р. П. Карабінович був у творчому складі оновленого театру Івана Когутяка під назвою „Український рухомий драматичний театр“⁶. Під час зимових гастролей по Волині на початку 1922 р. від колективу відкололася група на чолі з харків'янином Миколою Айдаровим, створивши

власний український театр „Відродження“ (у 1922 р. виступав у Луцьку; у 1924 р. об'їжджав західні міста Польщі)⁷. У „Відродженні“ подружжя Карабіновичів затрималося, напевно, лише до кінця літа 1924 р. Бо вже на початку осені мистецький керівник М. Айдарів розшукував через пресу своїх артистів — пань Анну Терещенко, Аполлінарію Карабінович, Ніну Крупну (відому пізніше під псевдонімом Блавацька) та панів Володимира Демчишина, Панаса Карабіновича, Миколу Прасицького, Гонту⁸.

Театрознавець Валеріян Ревуцький, спираючись на спогади В. Левицької, стверджував, що П. Карабіновичу пощастило створити свій театр, тобто отримати власну концесію (ліцензію на ве-

¹ Гайдабура В. Театр між Гітлером і Сталінін.— К., 2004.— С. 136.

* 1892 р.— як інша ймовірна, дата народження, що фігурує в енциклопедичних виданнях, помилкова. Адже 60-річчя П. Карабіновича святкували 1957 р. (Про це повідомив автора статті співробітник та вихованець П. Карабіновича Василь Губанов у листі від 20 грудня 2008 р.).

² Оскол. З діяльності театру ім. Садовського // Діло (Львів).— 1939.— 29 лип.— Ч. 170.— С. 9.

³ Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами.— Прага, 1942.— Част. перша (Студії Музею визвольної боротьби України, т. I).— С. 50.

⁴ Прасицький М. „Шпигун“ // Вісті комбатанта (Торонто; Нью-Йорк).— 1969.— Ч. 3—4.— С. 51.

⁵ Ш. „Український Драматичний театр“ під дирекцією Івана Когутяка // Театральне мистецтво.— Львів, 1922.— 15 черв.— Вип. III—IV.— С. 21—22.

⁶ Там само.

⁷ Наріжний С. Українська еміграція...— С. 312.

⁸ Театральне мистецтво (Львів).— 1924.— 1 верес.— Вип. III.— С. 47.

дення театральної справи) ще 1924 р.⁹ Отже, відтоді розпочалася самостійна антрепренерська діяльність Панаса Карабіневича, досвідченого і вже доволі відомого адміністратора та актора. З 1924 по 1939 р. він очолював низку зовсім різних мандрівних українських театрів, з якими об'їжджав Волинь, Полісся, Лемківщину, Галичину, частково — Закарпаття та корінні землі П Речі Посполитої. Проте саме ім'я Карабіневича (майже завжди фігурувало поряд із офіційною назвою театру в усіх оголошеннях) стало певною маркою для українського, польського та єврейського глядачів — запорукою непретензійного та все ж добротного побутового та історичного репертуару, переплетеного популярними перекладними операми.

Щоправда, тоді Карабіневичі працювали і в театрах інших концесіонерів, зокрема, в „Українському придніпрянському театрі“ під дирекцією О. Міткевич, де Панас Карабіневич був головним адміністратором¹⁰. Після того, як цей колектив розпався і перетворився 1927 р. на „Новий український театр“, що під керівництвом Миколи Бенцяля шукав шляхи оновлення театрального мистецтва, та після відходу на початку сезону 1927—1928 р. провідних сил, зокрема М. Бенцяля, Л. Кривицької та інших, до новоствореного колективу при Кооперативі „Український театр“ у Львові під керівництвом Й. Стадника (працював у залі Музичного інституту ім. М. Лисенка, вул. Пашкевича, 5) — трупі знову очолив Карабіневич¹¹.

„Новий український театр“ не був приватною антрепризою П. Карабіневича, а функціонував як товариство на паях. Мистецьким керівником його була досвідчена акторка і режисер Люся Барвінок (насправді — Аполлінарія Карабіневич (1896—1971), дівоче прізвище Лопухович). Черговими ре-

жисерами були вихідці з київського театру М. Садовського Олекса Левитський, Павло Чугай¹² та ін. До колективу прийшли також досвідчені актори Ванда Сорокова, подружжя Євген та Нюра Цісики, Ганна Істоміна¹³. Серед молодих — Галя Крихівна, Миколенко¹⁴. Більшість акторів належала до професійної спілки „Союз діячів театрального мистецтва“ у Львові. Директор П. Карабіневич тяжів до драматичного репертуару, виставляючи „Марусю Богуславку“ М. Старицького, „Гетьман Дорошенко“ Л. Старицької-Черняхівської, „Казку старого млина“ С. Черкасенка, „Дні нашого життя“ російського письменника Л. Андрєєва¹⁵. Однак через фінансову залежність від смаків публіки колектив із 24 осіб, не маючи власного оркестру, змушений був звернутися і до популярних розважальних оперет:

„Циганський Барон“ Й. Штрауса, „Барон Кіммель“ В. Колло, „Пташник з Тиролю“ К. Целлера, „Гейша“ С. Джонса¹⁶ (ставили навіть оперу „Король бавиться“ („Ріголетто“) Дж. Верді¹⁷). (Промовисто звучить критика анонімного дописувача газети „Новий час“ з цього приводу, зокрема після одного із показів „Гейші“: „Щодо музики, то її, власне кажучи, не було...“¹⁸)

І все ж, гастролуючи по провінційних українських містечках і більших селах, цей театр мав масову підтримку глядачів, які, крім звичайної розваги музичним репертуаром, у доступних

побутово-етнографічних та історичних виставах бачили збереження культурної традиції, осердя своєї національної ідентичності. Успіх виступів (переважно в Галичині та на Волині) заохотив П. Карабіневича закріпити в Луцьку постійний український театр¹⁹. Однак спроба стаціонаватися не вдалася. З 4 жовтня 1929 р. цей колектив певний час працював як напівстаціонарний Український Подільський театр у Тернополі²⁰ (в п'ятницю, субо-

„Надніпрянський театр“ П. Карабіневича. 1935—1936-ті рр.

Лежать — зліва направо: Лев Марко, Ярослав Побігущий, І. Пришляк; сидять — другий ряд зліва направо: М. Чернецька, невідома, Антоніна Липківна-Гудечек, Панас Карабіневич, невідома, Марія Крижанівська-Лисяк, Марія Марко, Ольга Федчишин; стоять — перший ряд зліва направо: Степан Крижанівський, Іван Потюх, Гудечек (скрипаль), П. Лисецький (адміністратор), Ярослав Потюх, невідомий, Олександр Записів; другий ряд зліва направо: невідомий, невідомий, Аполлінарія Карабіневич, невідомий, невідомий

⁹ Ревуцький В. Віра Левицька. Життя і сцена. — Торонто; Нью-Йорк, 1998. — С. 21.

¹⁰ Кемпе-Гош К. Театр у моєму житті // Наш театр: Книга діячів українського театрального мистецтва 1915—1975 / За ред. Г. Лужницького і Л. Полтави. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1975. — Т. I. — С. 631.

¹¹ Мельничук-Лучко Л. Тернистим шляхом. З історії західноукраїнського театру. — Львів, 1961. — С. 29—30.

¹² [Б. а.] Чи буде на Волині постійний український театр? Хвилина розмови з директором „Нового Українського Театру“ Панасом Карабіневичем // Новий час (Львів). — 1928. — 12 жовт. — Ч. 125. — С. 3.

¹³ Мельничук-Лучко Л. Тернистим шляхом... — С. 29—30.

¹⁴ Ям „Гейша“ — оперета, муз. Джонса в Новім Українським Театрі // Новий час (Львів). — 1928. — 12 жовт. — Ч. 125. — С. 7.

¹⁵ [Б. а.] Чи буде на Волині постійний український театр?... — С. 3.

¹⁶ Мельничук-Лучко Л. Тернистим шляхом... — С. 29—30.

¹⁷ [Б. а.] Чи буде на Волині постійний український театр?... — С. 3.

¹⁸ Ям „Гейша“... — С. 7.

¹⁹ [Б. а.] Чи буде на Волині постійний український театр?... — С. 3.

²⁰ Див.: Український театр у Тернополі // Подільський голос (Тернопіль). — 1929. — 29 верес. — Ч. 18. — С. 4. — (Новинки); 13 жовт. — Ч. 19. — С. 3 та ін.

ту і неділю виступав у залі Міщанського братства, а решта днів — їздив по довколишніх містечках і селах²¹). Однак і ця спроба створити постійний український театр не вдалася. Після того, як у виставі „Невольник“ під час виступів у Скалаті (тепер місто Підволочиського р-ну Терноп. обл.) заспівали „Боже, Великий, Єдиний, нам Україну храни...“, польська влада за „порушення спокою і порядку“ відібрала концесію і заарештувала П. Карабіневича короткотривало²². Майже до кінця 1930-х рр. відновлений колектив знову мандрував як „Український театр“ Панаса Карабіневича (правда, у 1930²³, 1932—1936 рр. трапляється і назва „Наддніпряньський театр“ П. Карабіневича).

Переглядаючи дозволи виставляти театральні спектаклі українською мовою на території П Речі Посполитої на перше півріччя 1931 р., серед низки концесіонерів натрапляємо і на П. Карабіневича²⁴.

Акторка Клавдія Кемпе, яка працювала у театрі Карабіневича в сезоні 1930/1931 р., пригадувала таких найвидатніших акторів: режисери Петро Сорока, а після нього — Олекса Левитський; Бронислав Нижанківський (супер), Анатолій Радванський, Лавро Кемпе, Богдан Паздрій, Омелян Урбанський, подружжя Карабіневичів²⁵, а також Марія Айдарова, Євген Левицький та його майбутня дружина Віра Вишневецька, скрипаль, керівник оркестру Крупа²⁶; пан Ганжа, подружжя Кавки²⁷; Олександр Записів, Юрій Кононів, Ганна Істоміна, Марія Войтович, адміністратор Петро Лисецький²⁸. Видатна акторка Віра Левицька у репертуарі театру початку 1930-х років називає такі вистави: „Наталка Полтавка“ І. Котляревського, „Сватання на Гончарівці“ Г. Квітки-Осноряненка, „Циганка Аза“, „Ой, не ходи, Грицю...“, „Маруся Богуславка“, М. Старицького (перша — за Ю. Крашевським), „Вій“ М. Кропивницького (за М. Гоголем),

„Воскресіння“ В. Чубатого (В. Калішевського), „Запорозький скарб“ К. Ванченка-Писанецького, „Жид-вихрест“ А. Козич-Уманської, „Казка старого млина“ С. Черкасенка, опера „Запорожець за Дунаєм“ С. Гулака-Артемовського, драми із єврейського життя „День і ніч“ С. Анського (Ш. Раппопорт; переробка А. Кацизне), „Бар Кохба“ А. Гольдфадена, перекладні оперети „Циганський Барон“ Й. Штрауса, „Гейша“ С. Джонса, „Барон Кіммель“ В. Колло, „Цнотлива Сузанна“ („Добродійна Сузанна“) Ж. Гільберта, „Орлов“ Б. Граніхстедтена²⁹.

Керівник театру привертав увагу до свого колективу частими анонсами у пресі і навіть такими заходами як організація концертів для відомих артистів³⁰, також громадськими акціями (на Різдвяні свята 1933 р. була поставлена одна благодійна вистава на користь „Рідної школи“³¹). Вдало уникаючи гострих політичних кутів, Карабіневич знаходив порозуміння і з польською, і з єврейською громадами (наприклад, частину доходу з вистави пожертвував на підтримку благодійного єврейського фонду). Однак політична напруга на зламі 1920—1930-х рр. зростала. Непомірковані „націоналізуючі“ та репресивні дії польської влади, а з другого боку, бурхливий розвиток підпільних рухів серед українців, аж до відкритих збройних виступів — усе болісно

Український народний театр ім. М. Садовського під кер. П. Карабіневича. 1938 р.

Сидять — перший ряд знизу зліва направо: Мудрик (скрипаль), невідома, Ніна Муратів, А. Голик, Володимир Балевиц; другий ряд зліва направо: Юлія Урбанська, Марія Марко, Ольга Федчишин, Панас Карабіневич, О. Блюсович, Валентина Калін, Ольга Джуфер; стоять — перший ряд зліва направо: І. Бойкевич, Андрій Ільків, невідомий, А. Муратів, Аполлінарія Карабіневич, Олекса Левитський, М. Блюсович, невідомий, невідомий; другий ряд зліва направо: невідомий, Ярослав Побігуций, Угрин, Дмитро Тисяк, Іван Федчишин, Лев Марко, Гриценко

відбивалося на діяльності театру в національно, соціально, політично, культурно розрізненому суспільстві. Наприклад, взимку 1930 р. під час гонимих „паціфікацій“ театр П. Карабіневича тривалий час взагалі не міг виступати через заборони місцевої повітової польської влади і через небезпеку нападів озлобленої польської громади (упродовж трьох тижнів театр прихистився у монастирських приміщеннях у Гошеві³² (тепер село Долинського р-ну Івано-Франківської обл.).

²¹ [Б. а.] Український Подільський театр в Тернополі // Новий час (Львів).— 1929.— 14 жовт.— Ч. 114.— С. 6.

²² [Б. а.] Театрові Карабіневича відібрано концесію // Там само.— 8 лист.— Ч. 126.— С. 8.— (З краю).

²³ Державний архів Івано-Франківської області (далі — ДАІФО), ф. 2, оп. 1, спр. 1248, арк. 224.

²⁴ Списки осіб, яким дозволили провадити... театральні вистави на території Тернопільського воєводства.— Державний архів Тернопільської області (далі — ДАТО), ф. 231, оп. 1, спр. 1795, арк. 1—2 (переклад з польс.).

²⁵ Кемпе-Гош К. Театр у моєму житті...— С. 636—637.

²⁶ Ревуцький В. Віра Левицька. Життя і сцена...— С. 21—27.

²⁷ Садовський С. О. Театр і пісня в моїм житті // Наш театр...— Т. I.— С. 679.

²⁸ Урбанський О. Театральні мандри // Там само.— С. 804.

²⁹ Ревуцький В. Віра Левицька. Життя і сцена...— С. 21—27.

³⁰ Українське концертне бюро [П. Карабіневича] // Батьківщина (Коломия).— 1933.— 10 трав.— Ч. 2—3.— С. 6.— (Жолюмийська хроніка).

³¹ [Б. а.] Вистави театру Карабіневича // Новий час (Львів).— 1932.— 31 груд.— Ч. 291.— С. 4.— (Чортківська хроніка).

³² Кононів І. Картини з театального життя // Наш театр...— Т. I.— С. 719.

Попри те, театр Карабіневича незмінно продовжував об'їжджати містечка і села, з більшим чи меншим успіхом виставляючи „народні штуки“. Дописувач із Тереховлі д-р Степан Годований у січні 1931 р. досить високо оцінив „спеціалізацію“ цього колективу у побутовому репертуарі, чудову гру артистів, успішне ведення технічно-адміністративних справ („скорий початок“, „короткі перерви“, „восьмичленна оркестра“)³³. Анонімний кореспондент із лемківського містечка Сянок (тепер у Польщі), побачивши влітку 1932 р. вистави „Циганський барон“ і „Хата за селом“, відзначав значний мистецький рівень театру П. Карабіневича³⁴. У коломийському відгуку 1933 р. також писали про відомий акторський склад, зокрема з-поміж інших виокремлені П. Карабіневич — директор, режисер і „небуденний артист на різномірних ампулах, особливо в ролях комічних“, та Віра Вишневецька (відома згодом як Левицька) — „нова зірка на театральному небі, талановита артистка-співачка“³⁵. Однак водночас спостерігається і низький рівень відвідування вистав: дається взнаки вторинність репертуару, неписана „традиція“ галицької публіки двічі не дивитися ту саму п'єсу... Ось, наприклад, відсутність глядачів у Тереховлі 21—27 листопада 1932 р. на виставах „Вій“, „Бар Кохба“, „Гейша“, „Маруся Богуславка“, „Запорожець за Дунаєм“, „Циганський барон“ пояснювалась тим, що ці твори у місті вже показували й Український театр Й. Стадника, й Український народний театр ім. І. Тобілевича³⁶.

Подолати театральну лихоманку, яка охопила край, надаремно намагалися різні культурні інституції: після відмови товариства „Українська бесіда“ 1924 р. весті репрезентативний український театр цю справу частково підхопили Товариство „Просвіта“, Кооператив „Український театр“ у Львові, Союз діячів українського театального мистецтва та ін. Зазвичай все закінчувалося лише короткотривалою опікою інституції над яким-небудь із колективів, отже, це не вирішувало самої театральної кризи, хоч усі відчували потребу показового національного українського театру

в міжвоєнній Польщі (театр залежав від смаків широкої публіки, залишався у приватних руках антрепренерів). Мабуть, тому з таким небажанням більшість діячів сцени (наприклад, відомий керівник театрів І. Когутяк) скептично реагувала на будь-які спроби офіційних установ. Зокрема, одним із таких починань і була театральна нарада у Львові 18 січня 1934 р., скликана Союзом діячів українського театального мистецтва. Власне, вже список запрошених театрів („Веселка“, „Заграва“, театр Панаса Карабіневича, театр Івана Когутяка, „Промінь“, театр Яреми Стадника, театр ім. І. Тобілевича та „Цвіркун“³⁷) свідчить, що серед майже двох десятків мандрівних українських труп краю саме ці колективи мали певне репертуарне обличчя і мистецький потенціал.

Однак україномовний глядач передбачав і певні вимоги — вимоги чіткої послідовної національної позиції театру, не розважального, а історично-виховного репертуару. Саме з театром П. Карабіневича через розважальність репертуару траплялися неодноразово випадки, коли його „бойкотувала українська публіка“, і колектив, терплячи фінансові втрати, передчасно виїжджав із певних місцевостей. Зокрема, наймасштабнішими були

Український народний театр ім. М. Садовського. Жіночий склад у виставі „Ой, не ходи, Грицю...“

протести на Тернопільщині: у березні 1933 р. (за те, що „недостатньо працює у національному напрямку“)³⁸ та у січні 1937 р.³⁹ Водночас майже у кожному регіоні через проукраїнський репертуар театр натрапляв, особливо часто у другій половині 1930-х рр., на польські адміністративні утиски, а то й на розбійні напади шовіністично налаштованої польської вулиці. Керівник успішного колективу мав бути не так режисером чи актором, як вмілим адміністратором: тонка стратегія часто була визначальною. Карабіневич поділяв свою трупу на дві гастрольні групи — для ширшого охоплення території⁴⁰; переважно вибирав місцевості, де його театр не мав конкуренції (зокрема, найвіддаленіші села Лемківщини⁴¹, Полісся); на корінних польських землях захоплював українським побутово-етнографічним колоритом (до сьогодні розповідають, як публіка йшла до нього під час

³³ Годований С., др. [Б. н.] // Новий час (Львів).— 1931.— 26 січ.— Ч. 7.— С. 8.— (Життя краю. Тереховельщина).

³⁴ (Вдм). Гостина театру // Там само.— 1932.— 11 лип.— Ч. 150.— С. 3.— (Сяницька хроніка).

³⁵ Х. Наддніпрянський Український Театр дир. П. Карабіневича // Батьківщина (Коломия).— 1933.— 16 квіт.— Ч. 1.— С. 4.— (Новинки).

³⁶ (Х). Побут театру Карабіневича // Новий час (Львів).— 1932.— 8 груд.— Ч. 271.— С. 4.— (Тереховлянська хроніка).

³⁷ На ліквідацію театального хаосу // Там само.— 1934.— 13 січ.— Ч. 8.— С. 7.

³⁸ Повідомлення Бережанського повітового староства про діяльність українських мандрівних театрів.— ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 2034, арк. 1 (переклад із польсь.).

³⁹ Повідомлення Тернопільського повітового староства про діяльність українських мандрівних театрів...— Там само, оп. 2, спр. 536, арк. 1 (переклад із польсь.).

⁴⁰ Урбанський О. Театральні мандри // Наш театр...— Т. I.— С. 804.

⁴¹ Див.: (Вдм). Гостина театру.— С. 3; Театр Карабіневича // Діло (Львів).— 1935.— 14 трав.— Ч. 124.— С. 8.— (Дописи. Стрий) та ін.

виступів у Кракові, хоч у місті гастролювала Варшавська опера⁴²); підтримував контакти із єврейською громадою; навіть у середовищі українського села доводилося пристосовуватися і до „правих“, і до „лівих“ настроїв⁴³.

У сезоні 1936/1937 р. особовий склад „Українського театру“ П. Карабіневича був таким: адміністративний директор Панас Карабіневич, мистецький керівник Аполлінарія Карабіневич, режисер Степан Крижанівський, адміністратор (зв. канонір) Петро Лисецький, актори Іван Гречух, Євгенія та Олександр Записиви, Андрій та Олена Ільківи, Марія Крижанівська-Лисяк, Антоніна Ліпка-Гудечек, Левко і Марія Марки, Іво (Іван) та Лідія Потюхи, Євген Пришляк, Іван та Ольга Федчишини, Марія Чернецька, члени оркестру Владислав Гудечек (скрипка), Шепан Гудечек (флейта), Ярослав Побігущий (джаз), Ярослав Потюх (скрипка), реkvізитор і робітник сцени Михась⁴⁴.

У репертуарі були „Наталка Полтавка“ І. Котляревського, „Дай серцю волю — заведе в неволю“, „Вій“ М. Кропивницького (друга — за М. Гоголем), „Ніч під Івана Купала“, „Сорочинський ярмарок“ М. Старицького (друга — за М. Гоголем), „Лиха іскра поле спалить і сама щезне“ („Сербин“) І. Карпенка-Карого, „Хмара“ О. Суходольського, „Мати-наймицька“ І. Тогобочного (за Т. Шевченком), опера „Запорожець за Дунаєм“ С. Гулака-Артемовського, „Мазепа“ Ю. Словацького, „Бравий вояка Швейк“ (за Я. Гашеком), „Пісня бескиду“ („Заклята скала“, „Лемківське весілля“) Ю. Тарновича, оперети „Гейша“ С. Джонса, „Румунське весілля“ Шоро (переклад П. Карабіневича) та опера „Мадам Баттерфляй“ Дж. Пуччіні⁴⁵.

Правдоподібно, саме влітку 1937 р. П. Карабіневич виїхав із групою акторів до Ужгорода, де оновив свій колектив та незабаром знову повернувся до Галичини⁴⁶. Починаючи із сезону 1937/1938 р., ця оновлена труппа виступала як український народний театр ім. М. Садовського під керівництвом П. Карабіневича. Протягом 1937 р. із труппою відбулася помітна еволюція: навіть у звітах польсь-

ких повітових старостів до воєводського уряду поступово змінилися оцінки мистецького рівня від окреслень „середній“⁴⁷ до „добрий (хороший)“⁴⁸, а то й — „високий“⁴⁹, притому відзначено, що рівень зацікавлення театром зростає. Коли восени 1937 р. театр приїхав на гастролі до Львова із побутовими виставами „Хмара“ О. Суходольського, „Ніч під Івана Купала“, „Ой, не ходи, Грицю...“ і „Маруся Богуславка“ М. Старицького, всі відзначали якісно новий рівень, а видатний історик українського театру Степан Чарнецький писав: „З вогневої проби вийшов цей театр переможною рукою. І побутовий репертуар видержав пробу і засвідчив, що його роль в історії нашого театру далеко не покинчена і він ще довго зможе вдержатися на сцені. І ціла театральна дружина дала себе пізнати як молодий талановитий гурт, що передусім серйозно та жертвенно й ідейно ставиться до театраль-ного мистецтва [...] Твори солідно підготовані, окремі ролі обсажені влучно, гуртові яви — кажучи словами покійного Садовського — „здорово перетерті“, що вимагало великого вкладу праці з боку виконавців і вмлої та вправної руки пані Барвінок-Карабіневичевої, мимходом кажучи, капітальної в ролях старух“⁵⁰. Трохи пізніше, укладаючи розділ до видання „Історія української культури“

С. Чарнецький констатував: „Театр ім. Садовського поставив би я на третьому місці після „Заграви“ і Театру ім. Тобілевича. Веде його Карабіневич, режисерує досвідчена київська артистка Барвінок-Карабіневичева. Театр цей залишився вірний побутовому репертуарові і виводить його гарно та старанно. В дружині кілька замітніших талантів“⁵¹.

Театри під керівництвом П. Карабіневича тривалий час були лише „хорошою побутовою школою“ для багатьох акторів, але не більше (як відзначала В. Левицька), перехідним етапом на шляху визначних особистостей, які у творчому протистоянні з керівництвом одне за одним відходили і творили власні, значно вищого мистецького рівня, колективи. Насамперед це Лавро та Клавдія Кемпе, Ганна Істоміна, Юрій Кононів,

Сцена з вистави „Наталка Полтавка“. 1938 р.
Зліва направо: Аполлінарія Карабіневич (Тертиліха), Юлія Урбанська (Наталка), Іван Потюх (Петро), Панас Карабіневич (Виборний), Лев Марко (Микола), Олекса Левитський (Возний)

⁴² Іванців В. Василь Губанов // Чортків.те.уа : інформаційно-розважальна сторінка.— Режим доступу: http://www.chortkiv.te.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=874&Itemid=364 (на 5 березня 2009 р.)

⁴³ Ільків А. Обласний державний український драматичний театр ім. І. Франка в Тернополі // Наш театр...— Т. 1.— С. 770.

⁴⁴ Ільків А. Мої театральні гастролі. (На роздоріжжях мого життя): спомини. Ч. 8 // Гомін України (Торонто).— 1977.— 3 верес.— № 36.— С. 3.

⁴⁵ Там само.— С. 3.

⁴⁶ Мельничук-Лучко Л. Тернистим шляхом...— С. 29—30.

⁴⁷ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2300, арк. 218.

⁴⁸ Там само.— Арк. 221, 228.

⁴⁹ ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 3480, арк. 5.

⁵⁰ Чарнецький С. Гостина театру ім. Садовського у Львові // Назустріч (Львів).— 1937.— 1 жовт.— Ч. 19.— С. 5.

⁵¹ Чарнецький С. Нарис історії театру // Історія української культури / Під заг. ред. д-ра І. Крип'якевича.— Львів, 1937.— (Історична бібліотека; XIV зшиток — листопад 1937).— С. 690.

Богдан Паздрій, Олесь Степовий, Володимир Ша- шаровський, Віра Левицька — провідні актори театрів ім. І. Тобілевича та „Заграви“; Ярослав Чуперчук, відомий згодом як організатор та керівник гуцульських танцювальних колективів; режисери: Микола Комаровський, Олекса Левитський, Степан Крижанівський, Лавро Кемпе, Петро Сорока та ін.

У 1937—1939 рр. Український народний театр ім. М. Садовського під керівництвом П. Карабіневича набув власного мистецького обличчя⁵². Анонімний кореспондент зі Стрия зауважував: „Симпатичний театр ім. Садовського [...] вибився тепер на одно з передових місць серед українських мандрівних театрів“⁵³. Про нього почали регулярно писати як про репрезентативний колектив, нагадуючи, „...що побіч театру ім. Котляревського — це другий кооперативний і найбільший наш театр“⁵⁴. Таке визнання, вочевидь, зумовлене не так зміною репертуарної афіші, у якій, щоправда, з'явилися „Невольник“ М. Кропивницького (за Т. Шевченком), „Гетьман Павло Полуботок“ О. Барвінського (сценічна редакція Г. Лужницького), „Вельможна пані Кочубейха“ С. Черкасенка⁵⁵ та інші національно-виховного характеру драми, як рівнем підготовки вистав, якісною мистецькою частиною та декларованою проукраїнською позицією. Через останнє ареал гастролей театру звужився до меж Галичини. (До речі, у репертуарі 1939 р. не було жодної перекладної оперети.)

Театр ім. М. Садовського функціонував як кооперативне підприємство, вирішальне слово у якому мала вибірна рада. Вистави готувала А. Карабіневич і чергові режисери (до речі, у жовтні 1938 р. до колективу повернувся видатний режисер народного репертуару Олекса Левитський); театр мав власний оркестр (під керівництвом Романа Бойкевича)⁵⁶. Декораційне оформлення вистав за замовлення виготовляли відомі художники Леонід Боровик, Богдан Бобинський та ін. (Наприклад, найбільше позитивних відгуків отримали декорації до „Гетьмана Павла Полуботка“ (1938)⁵⁷).

Особовий склад театру ім. М. Садовського 1939 р. був таким: концесіонер й адміністратор Панас

Карабіневич, режисери Аполлінарія Карабіневич і Олекса Левитський, актори Н. Бойкевич, Іван Гречук-Гриценко, Анна Голик, Стефанія Жук (вона ж і гардеробниця), Андрій Ільків, Валентина Калин (племянниця акторки Олени Голіцинської, внучка акторки Ганни Борисоглібської), Юлія Калинець (?), Лев та Марія Марки, пан Мониц, Анатоль та Ніна Муратів (Оже де Ранкоурт), Іван та Лідія Потюхи, Н. Сухар, Дмитро Тисяк, Угрин, Ольга Федчишин, диригенти: І. Калинець, чех В. Гудечек, а згодом — Р. Бойкевич, оркестр: В. Балевиц, Р. Бойкевич, Степан Мудрик, Ярослав Потюх, Ярослав Побігущий та інші, машиніст сцени М. Паук, робітник і реквізитор Михась⁵⁸.

У жовтні 1939 р. Український народний театр ім. М. Садовського радянська влада об'єднала із

Український народний театр ім. М. Садовського під керівництвом П. Карабіневича.

Після вистави до 100-річчя від смерті І. Котляревського „Наталка Полтавка“. Львів, 20 січня 1939 р.

Сидять — зліва направо: Л. Потюх, М. Марко, Н. Муратів (Оже де Ранкоурт), О. Федчишин; стоять — перший ряд зліва направо: невідомий, А. Карабіневич, А. Муратів (Оже де Ранкоурт), невідомий, С. Жук, А. Ільків, Мойсейович (внук І. Рубчака), А. Голик, Шап, невідомий, Панас Карабіневич; другий ряд зліва направо: І. Федчишин, І. Потюх, Л. Марко

Українським народним театром „Промінь“ Миколи Комаровського та Українським театром оперети Богдана Сарамаги у стаціонарний державний Тернопільський обласний український драматичний театр ім. І. Франка. Адміністративний директор — П. Карабіневич; мистецький провід — Микола Комаровський та Аполлінарія Карабіневич. Однак дуже швидко їх усунули від керівництва, змінивши „ідеологічно правильними“ людьми. Зокрема, П. Карабіневича у листопаді-грудні 1939 р. службовим переведенням призначили керівником новоствореного колгоспного театру в Бережанах (тепер — Терноп. обл.). Під час радянської „чистки“ 1941 р. П. Карабіневич був заарештований органами НКВС й ув'язнений на Уралі (згодом став вихователем у дитячій колонії, де „з голови“ давав аматорські вистави⁵⁹).

Після арешту чоловіка Аполлінарія Карабіневича залишилася на окупованій німцями 1941 р. території, працювала в Українському драматичному театрі ім. І. Франка у Тернополі, 1944 р. разом із багатьма українськими акторами емігрувала на Захід. Спершу була у таборі переміщених осіб в Швайнфурті (Німеччина) — працювала у таборовому театрі⁶⁰, з 1949 р. жила у м. Рочестер (США), де й померла в 1971 р. Була членом Об'єднання

⁵² Ф. Д. [Федір Дутко] Український народний театр ім. М. Садовського у Львові. „Пісня Бескиду“ // Там само.— 26 лют.— Ч. 41.— С. 9.

⁵³ [Б. а.] Гостина театру ім. Садовського // Новий час (Львів).— 1938.— 22 жовт.— Ч. 235.— С. 7.— (Стрийська хроніка).

⁵⁴ Оскол. З діяльності театру ім. Садовського...— С. 9.

⁵⁵ Див.: Новий час (Львів).— 1939.— 20 черв.— Ч. 136.— С. 7.— (Стрийська хроніка).

⁵⁶ Оскол. З діяльності театру ім. Садовського...— С. 9.

⁵⁷ Ф. Д. [Федір Дутко] Вистави українського народного театру ім. М. Садовського у Львові: „Гетьман Полуботок“ — історична драма // Новий час (Львів).— 1938.— 24 лют.— Ч. 39.— С. 9.

⁵⁸ Ільків А. Обласний державний український драматичний театр ім. І. Франка в Тернополі.— С. 767—768.

⁵⁹ Іванців В. Василь Губанов...

⁶⁰ Карабіневич Аполлінарія // Наш театр...— 1992.— Т. II.— С. 706.

мистців української сцени (ОМУС), до самої смерти керувала українськими аматорськими театральними гуртками⁶¹.

З ув'язнення П. Карабінович повернувся щойно у 1944 р. Працював методистом обласного Будинку народної творчості у Тернополі; керував Заліщицьким будинком культури, а в 1951—1961 рр.— Чортківським районним будинком культури, режисерував вистави місцевих драматичних гуртків у Заліщиках і Чорткові (з 1959 р.— народні самодіяльні театри). „Панас Карабінович був дуже простою людиною, ніколи „не вип'ячувався“, любив читати багато книжок на різних мовах. Усі, хто не мав грошей, навіть ті, що

виходили з тюрми, йшли спершу до Карабіновича і він їх годував, дуже любив пригощати“⁶²,— згадував колега П. Карабіновича, довголітній директор районного будинку культури у місті Чорткові Василь Губанов.

Помер П. Карабінович 15 травня 1964 р., похований у Чорткові. На могилі споруджено погруддя (1993, скульптор Т. Невесела) зі словами: „Панас Карабінович (18. I. 1897 — 15. V. 1964) — видатний театральний діяч“.

1989 р. П. Карабіновича посмертно реабілітували. Сьогодні його ім'ям названа одна з вулиць Чорткова та народний аматорський театр⁶³ Чортківського районного будинку культури*.

Роман ЛАВРЕНТИЙ

РОКИ СТРАЖДАНЬ І ПОСТУПУ

Музеєві Івана Франка — 70

Після опублікованої у віденській газеті „Die Zeit“ статті „Поет зради“, спрямованої проти польського шовінізму, Іван Франко опинився сам на сам із розлюченою юрбою, яка під вікнами будинку на Кастелівці, 11 (тепер вулиця Ген. Чупринки, 11), щоночі влаштовувала своєрідні „акції протесту“...

Франка звільнили з роботи у газеті „Kurjer Lwowski“, перед ним зачинили двері всі наукові товариства. До всього долучилось й незатвердження його габлітації у Львівському університеті міністерством освіти та віросповідань на прохання намісника Галичини графа К. Бадені, а також триразовий провал на виборах до Галицького сейму та Віденського парламенту, через що йому порадили покинути займатись політикою, а Михайло Павлик, один з засновників радикальної партії, оголосив його „політичним трупом“. Поява збірки „Зів'ялого листя“ викликала суцільне непорозуміння: Василь Щурат оголосив її яскравим проявом декадентизму в українській літературі.

Восени 1898 р. Львів готувався у Театрі Скарбка відзначити столітній ювілей „Енеїди“ І. Котляревського, а водночас і початок новітньої історії української літератури. На ці святкування з'їхались усі тодішні діячі української культури.

На той час від Івана Франка відвернулася й українська інтелігенція, яка відчула себе ображеною за слова, сказані про неї в статті „Де що про себе самого“, опублікованій у вигляді перед-

нього слова до збірки „Галицькі образки“, що вийшла польською мовою. Тоді українські гімназисти й студенти вирішили підтримати свого духовного вчителя й урочисто відзначити 25-ліття літературної та громадської діяльності І. Франка в переддень святкувань. Вони зібрали гроші для придбання земельної ділянки і видали Франкову збірку „Мій Измарагд“, а також бібліографічний

показчик Франкових творів. Наукове товариство імені Шевченка, зокрема, пожертвувало 1000 ринських. Для урочистостей, які відбулися наступного дня в Театрі Скарбка, Іван Франко написав поему „Великі роковини“, яку прочитав зі сцени перед виставою „Наталка Полтавка“ артист Театру „Руська Бесіда“ Л. Лопатинський. Після слів наприкінці: „Та ми крикнім: „Ще не вмерла і не вмерла!“, зал встав і проспівав „Ще не вмерла України..!“

Цей акт означав примирення Івана Франка з українською громадськістю...

До зібраної студентами вказаної суми додали посаговий капітал дружини І. Франка. 1901 р. куплено невеликий наділ (парцелю) на непорядкованій околиці Львова — Софіївці. Поряд цього року придбав ґрунт для побудови будинку М. Грушевський. Грошей на проєкт будинку в І. Франка не було, тож дружина запропонувала збудувати такий самий будинок, який мав у Києві відомий український історик Володимир Антонович (тепер знесений).

Тут, у помешканні між Стрийським парком і парком Йордана, Франко написав поему „Мойсей“,

Будинок Івана Франка. Фото 1913 р.

⁶¹ З листів акторки Люсії Барвінок-Карабінович [до Віри Левицької] / Упоряд. Л. П. [Леонід Полтава] // Визвольний шлях: суспільно-політичний і науково-літературний місячник.— Лондон, 1975.— Січ.— Кн. 1 (322).— С. 112.

⁶² Іванців В. Василь Губанов...

⁶³ Там само.

* У статті використано світлини з Музею Леся Курбаса у м. Самборі Львів. обл.